

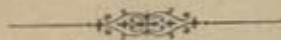
Б-I-701

*Крст. Св. Николај
у Риму*

ХЕЈ, СЛОВЕНИ!...

ДРАМСКА ЕПИЗОДА
ИЗ СРПСКО-АУСТРИЈСКОГ РАТА

НАПИСАО
Р. Ј. ОДАВИЋ

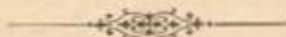
Н И Ш

Штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије
1915.

ХЕЈ, СЛОВЕНИ!...

ДРАМСКА ЕПИЗОДА
ИЗ СРПСКО-АУСТРИЈСКОГ РАТА

НАПИСАО
Р. Ј. ОДАВИЋ

Н И Ш

Штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије
1915.

188863

Сол. инвентаря:

ХЕЈ, СЛОВЕНИ!...

— ЕПИЗОДА ИЗ СРПСКО-АУСТРИЈСКОГ РАТА —

написао

Р. Ј. Одавић.

Л И Ц А :

ФЕРДИНАНД ФОН МАХ, аустро-угарски генералштабни потпуковник (40 година). Немац.

ВЈЕЧЕСЛАВ СВЈЕТЛИ, инжењерски мајор (36 година). Чех.

СИМОН ЗДЕНЧИЧ, пешачки капетан, на служби у Главном Штабу (28 година). Словенац.

ЗЛАТКО ТУРКОВИЋ, резервни домобрански поручник (26 година). Хрват.

ИШТВАН КАРОЉИ, хонведски каплар, на служби код потпуковника фон Маха (28 година). Мађар.

ЈАША ИРИШКИ, пешачки каплар, послани код потпуковника фон Маха (26 година). Србин.

СЛОБОДАН, син пок. Д-ра Ивановића, гимназист (13 год.).

ЈУЛА, стара куварица у кући Д-ра Ивановића.

Догађа се у Београду, 2. децембра 1914. год. у 8 часова пре подне (на дан уласка српске војске у ослобођени Београд).

Лево намештена триезарија у отменој Београдској кући. Уласи лево (у бенцирске собе) и у ану. Десно два прозора која гледају на улицу. Лево, поред уласка у собу, гласовир. По ану неколико слика, а на најистакнутијем месту две велике слике, али ланем окренуте ану, те се само виде њихова задећа. На средини триезарије намештен је сто са доручком за пет лица. Остали намештај задовољава захтеве о једној модерној, и ако не раскошној триезарији.

I

Јула и Иштван (намештају сто за доручак).

Иштван: Оно могло и пре руча с нас! Лудо српско глава. Тако мало и оно већ српско и лудо!..

Јула (доброћудна старица, која се скоро већ сродила са породицом Ивановића): Данас му је први пут добро од силних грозница, па ће данас, чедо моје, сести с вама, те ће се и то питање једном решити.

Иштван: Дванаест дан ми у Београд, а он све болиш глава и грозниц! А шта буде после два на десет годин? Буде како ја и све друге у Мађарорсаг! Све ви Рац тако... како каже... „болонд еш дихеш“ — има лудо главо и увек бесно!.. Али сад буде друго: нема више Београд, има наше Нандорфехервар! Елјен а мађар Нандорфехервар! Елјен!... (Јули) Што не каже „елјен“?

Јула: Ех, знам ти ја шта је то!

Иштван: Будеш ти знало кад ја тебе

покаже овако! (Покаже јој шаку спремну за ударац шамара).

Јула: Ако се ви тамо у Мађарској тако учите оном што не знате — онда благо вама!

Иштван: Како казао?... Хм — хм — хм! (Мери је) Није лепо баба! Нем чоколлак мертегедет! Нем!... Све лепо „кишасоњ“ побегло из Нандорфехервар, остао само баба!... Али ми наје оно лепо у Ниш! Ми дошло у Каргуивац, а то код Ниш пол сат! Тако ради наше мађарембер!... (У том је и сто припремљен. Иштван се окреће по соби и гледа да ли није још што заборавио. Баца поглед и на зид, где су оне извртуте слике. Удари у слабак и грохотан смех). Ха-ха-ха-ха!... Како се уплашило ваше кираљ и ваше Шандор! Не сме гледа у нама! Побегло и сакрило се! Ха-ха-ха!... Оно сад у Герегорсаг. Ха-ха-ха! Тако ради наше мађарембер!... (Јула) Спремило све? Кес?

Јула: Мислим да је готово. Ако треба јоште штогод — бићу у кухињи.

Иштван: Ја иде зове наше тистурак. А ти дође твоје „ифијур“. —

Јула: Доћи ће (изиђе кроз врата у дну).

Иштван: (дође пред лева врата, застане пред њима и подуже се лицка и дотерује. Затим пажљиво уђе).

ПАУЗА.

II

Јула и Слободан.

Јула (уђе полако и са врата шапалом говори Слободану): Уђи, сине, уђи!

Слободан (такође са врата, не толико са страхом колико са прикривеном мрњицом). Не могу, баба-Јуло, не могу!

Јула (уводећи га у собу): Уђи, чедо, уђи! Мора се, знаш и сам. Помисли на матер, помисли на сеје, па и на мене, своју баба Јулу, која би за тебе и своју душу дала. Уђи, сине, уђи!

Слободан: Зар ја да седнем и да једем с њима?

Јула (молећи): Мораш! Данас је дванаести дан како увек питају о теби, а ја их лажем, исто као и ти, да си болестан, да још не излазиш.... Али ми јуче рекоше, и овај Мађар и његов газда Шваба, да су у Србији опасни и старци, и жене, и деца! У Србији су, каже, сви или војници или војнички шпијуни!..

Слободан: Нису, баба Јуло, нису! Ето ја још ништа нисам. Ти и сама знаш, ја још ништа нисам.

Јула (приђе му, обгрли га и увеле у собу). Чедо моје, био би грех кад би то ма ко од тебе тражио... Све у своје време!.. Сад је само потребно, да се пазиш и чуваш, и за себе и за све нас. А што им ми желимо, нека

им Бог да! Чини им, као што сам ти већ kazала, по вољи што више можеш, Бог ће ти то опростити, а они ће за све ово скупо платити! Када сам видела да си дошао из Ниша, да одавде понесеш најпотребније ствари за маму и децу, уплашила сам се и побојала да ниси већ доцкан стигао. На моју жалост — обистинило се! Ниси могао побећи! Ухватили су те као и мене, као и све друге што су остали.

Слободан: То никад нећу прежалити, никад, баба-Јуло!

Јула: Али када ниси могао спасти ни себе нити ништа од ствари... бар се сада чувај!... Пази се! (Тргне се, јер је чула покрет код врата што воде у официрско одељење) Ђути! Ево их!

III

Пређашњи и Иштван (који отвара врата од себе, стане поред њих и пропушта офицере у тријезарију), Фон Мах, Вјећеслав Свјетли, Симон Зденчич и Златко Турковић. (Иштван прилази столу, размешта по њему и припрема столице).

Фон Мах: А! Наш млади домаћин?

Јула: Јесте, господине. Млади господин Слободан, син покојнога доктора Лазара Ивановића.

Слободан (и збуњен и узбуњен, кимне главом).

(Фон Мах и остали официри прилазе му и рукују се с њим).

Фон Мах: Сад је добро са здрављем? Хм?

Слободан (савлађује забуну): Боље ми је.

Фон Мах: Грозница је увек непријатна. А овде у Београду и нарочито. (Официрима) Е — хм!.. „Фебрис Аустриака“. Страшна грозница, не?

Слободан (наивно): Само је срећа што је пролазна.

Фон Мах (помисливши да је то можда забуна): Пролазна? „Фебрис Аустриака“?!

Слободан (наивно као и преи пут): Јесте. То јест, не знам да ли се тако зове ова моја грозница. Зато и нисам могао раније доћи... Само зато (Погледа у Јулу, која је официрима иза леђа. Она му одобрава кивањем главе). Молим (савлађује се) да се због тога не љутите! (Јула му још живље одобрава).

Свјетли: Врло лепо и врло љубазно од Вас, млади господине. Српски дечаци нису рђави као што су нам говорили. А ја сам уверен да Ви нисте изузетак од осталих српских дечака из добрих кућа.

Слободан: Хвала Вам, господине, што о мени тако мислите. Али ја знам да су сви моји другови бољи од мене.

Свјетли: Бољи? Због чега? Зашто?

Слободан: Када смо из Београда отишли у Ниш, моја мати није ми никако дала

да радим у болници. Она је, каже, лекарска жена, па зна како је то и тешко и опасно. И молио сам и плакао, али није ништа помогло. Морало је бити како је мати хтела. А скоро сви моји другови раде по болницама или, као четници и трезвењаци, послужују по разним канцеларијама... Једва ми је допустила да дођем у Београд, да донесем... неке... неке сасвим обичне и најпотребније ствари из куће. Али... било је доцкан, јер су... јер сте...

Свјетли: Врло је лепо и симпатично то ваше жаљење. Види се да сте врло добар српски родољуб... Зато нам је и мило што нисте могли отићи из свог лепог Београда. Тако мио дечко драг је и као заробљеник!

Зденчич: Само... врло сте скромни. Доиста. Код нас ни најбоље васпитана деца немају толико страсне жудње за службу отаџбини.... Интересантан проблем, господине потпуковниче? Зар не?

Фон Мах: О, ни најмање. То је сасвим јасна ствар. Код нас, у Аустро-Угарској, та је служба организована, а због тога и професионална. А овде је у Србији чисто дилетантска, да не кажем „демократска“. Тиме се само и може протумачити овако страشان слом, овај „дебакл“, и неометано надирање наших балканских армија. Демократизам, као што видите, господо, у војсци не значи ништа... Ја сам увек говорио да је права

срећа што у Србији нема аристократизма. Иначе... иначе...

Свјетли: Иначе не би било разлике између њих и нас.

Фон Мах: Браво! Доиста не би било, као што кажете, разлике између њих и нас! Хвала! Ви увек нађете праву и zgodну реч.

Свјетли (звечице мамузама и поклони му се): Незаслужен комплимент.

Фон Мах (смешка се): Хе-хе-хе! Скромност, оличена скромност.

Зденчич: Али, господине потпуковниче, Ви пијете само топлу каву. Бојим се...

Фон Мах: Ах, да. Господо, за сто! Домаћин ће поред мене (покаже му место). Иштван!

Иштван: Моли покорно?

Фон Мах: Послужи!

(Иштван меће редом шећер, и сипа каву и млеко у шолице и нуди колачима, хлебом и маслом. Сви су услужени и почињу јести. Иштван се повуче до близу врата у дну и — на свој начин — настави себи занимања).

Фон Мах: Све ми ово, господо, још не престано изгледа као сан. После оноликих напора и оскудице — овакав одмор, оваква управо раскош.

Зденчич: Доиста невероватно. Цер, Јадар, Колубара... а сад Београд!

Турковић: Опростите, господине потпуковниче, моме љубопитству.

Фон Мах: Молим?

Турковић: Поменусте одмор и раскош. Дакле, хвала Богу, нема никаква разлога за ма какву бојазан да би... да ће, може бити...

Фон Мах (тренутно изненађен тим питањем, утврдио се за ушницу): Којешта! Никаквог, апсолутно никаквог разлога.

Турковић: Зар јучерашњи одлазак генерала Франка...

Фон Мах: Одлазак генерала Франка?... Ништа, апсолутно ништа! Битка на Космају развија се у нашу корист, и ја сам уверен... разуме се... Иначе, ви добро знате да смо због окупације Београда повукли своје десно крило из Србије; а ако би, у што ја не верујем, због повлачења тога крила наступила евакуација Београда, — па то би била сасвим логична последица, ма да би много логичнија била наша офанзива од Београда... У осталом, Космај ће решити! А?... Зар не?... И ја сам потпуно уверен, да ће Срби тек сад видети шта су и какве су аустро-угарске балканске армије!... Како? А?... У осталом, и сам задатак који радимо од јучерашњег јутра, најбољи је доказ да наша офанзива мора напредовати и да се не очекује ништа непријатно, ни најмање непријатно!

Свјетли: Има нечег у атмосфери... неугодног, непријатног... да не кажем злослутничког. Али тај осећај несумњиво потиче из факта што се налазимо не само на непријатељевој територији, него чак у његовој престоници!

Турковић: Кад је реч о томе, да и ја кажем. Имам један чудан предосећај, друкчији (Светлом) од вашег. У њему се стално обмењује и меша радост и нерасположење. Радујем се — не знам чему, нечем новом, неосећаном; жалим — не знам шта, да ли ружан сан или привид? У мојој се души, без икаква разлога, и нешто кида, ломи, и нешто расте, сија — ново, велико!..

Фон Мах: Тхе, ништа чудновато! После „ратног крштења“ одмор је исто тако велика емоција... Али и ако побеђујемо, ја не видим никакав разлог... (Слободану) Ви сте, наш млади домаћине, частан изузетак... ја не видим никакав разлог да Србе треба жалити... Зар не?

Зденчич: Чудна појава, господине потпуковниче, исто као и Турковић, и ја осећам у души читаву борбу наде и сумње. Али — не знам откуда то — у светлим видицима моје наде стално се, као снег под сунчаним зрацима, топи и губи мразна тама неугодне сумње. Да ли ми то слуги — јер смо у рату сви ми по мало фаталисти — ништа добро или, можда, оно најгоре... не знам. Али осећам свечаност душе своје, да ли због блага овог или оног другог света?... Чудна појава, доиста!...

Фон Мах: Erratum est! Ту нема ничег од фатализма. И та ваша сумња, и та ваша нада, и та ваша „свечаност душе“ само су последице свега преживљеног у рату; али

су, исто тако, и израз мира и досадашњег успеха. Зар не?... Само, господо, ми говоримо и сувише својим језиком... а заборављамо да у своме друштву имамо домаћина, који је и сувише млад да би га такви разговори могли занимати...

Свјетли: О, њега је занимао цео наш разговор, то сам врло добро видео. Очима нас је стално пратио и, рекао бих, гутао је сваку нашу реч.

Фон Мах: Хе-хе-хе! Ви, Свјетли, у све сумњате! Али наш домаћин није борац, а није ни Мачванин... Он је био болестан кад смо ушли у Нандорфехервар, те није ни имао прилике, да... У осталом, ја га већ сматрам за нашег личног пријатеља, а његове златне годиннице допустиће му да доцније постане искрен и захвалан поданик наше дуалистичне монархије... (Слободану) Зар не? А?..

Слободан: Ја сам болестан и знам да то нећу доживети. Ја ћу брзо умрети, врло брзо!

Свјетли: А откуд Ви то знате?

Слободан: Тако... Знам!

Фон Мах (као шалећи се): Али то изгледа као да Ви себи желите смрт. (Официрима) Таква жеља у овим данима... Симптоматично!.. Зар не? А?..

Слободан: Али ја не желим да умрем. Ја бих хтео да живим... са својом мамом и сејама... Исто као и пре... Ја се не бојим

смрти, ако бих морао умрети. А боље и умрети него овако живети... (присети се, па дода) овако болестан...

Фон Мах (официрима): Врло симптоматично!

Свјетли (помишљаје Слободана по коси): Сувише сте млади да играте речима, а сувише невини да се претварате... Ја Вас разумем, ја Вас врло добро разумем. Ако то из Вас говори несавитљиви дух вашег народа... онда... с обзиром на ваше године... Ви и као наш непријатељ, морате бити сваком драги, когод уме да поштује искреност... (као да говори о себи) Претварање убија! Само се немојте претварати!

Фон Мах: Искреност је код Срба доиста карактеристична црта. Непоправљиве идеалисте! Код њих је... то сам чуо од једног српског политичара — од политичара, господо — код њих је, вели, „срце на језику“! Од тога је стабла и наш, на срећу врло млади, домаћин... Инстинкт или васпитање... то је сасвим свеједно. Само то је факт; несумњив и овде и код целог српског народа... Али ми смо то знали, па смо са тим и рачунали... Само, господо, не треба заборавити: генерације се васпитавају исто као и јединке... Све пролази! Како? А? Зар не?

Турковић: То је, како каже један афоризам: зло у срећи, али и срећа у злу!

Слободан (схвативши то па свој пачић, радосно) Ала је то лепо!

Турковић: Допада вам се?

Слободан: О, веома... Ако ми допустите, ја бих то записао.

Турковић: Зашто да не? Зашто да не?

Слободан (извади свој бележник и писалку, спреман да запише): Како сте казали?

Турковић (развлачећи казује Слободану):

Све пролази:

То је зло кад добро пође,

Ал' и добро кад зло дође!

Све пролази!

Слободан (записавши): Хвала вам! (Прочита још једном за себе. Када заврши, задовољно киниме главом).

Фон Мах: Само кад смо успели да задовољимо свог младог домаћина.

Свјетли (својатљиво): Мали, наш сте непријатељ и — ако хоћете — наш заробљеник, али, опет Вам кажем, врло симпатичан. Друга је ствар, да је место Вас све то говорио ваш отац или ма ко старији... То му се не би опростило! Али овако...

Фон Мах: Елемент од којег се да много што шта учинити!... Истина, имаћемо с њиме много посла, али — уверавам вас — врло захвалног посла! Резултат мора бити „нон плус ултра“ Како? А? Зар не?

(На улазним вратима чује се купање. Затим још једном).

Фон Мах (Нштвану): Ко је?

Иштван (приђе вратима и отвори их): А, Јакоб!

IV

Пређашњи и Јаша Иришки (улази са једном великом корпом, која је вршиком пуна савице, линора, виша, ковачки и других ствари из занатлијске радње).

Јаша (приђе фон Маху; узме војнички став и салутира): Мелде орзам! По бефелу обрслаћмана бид сам код господина обрштера Гелинека. Ево он, каз'ти, шаље ове ствари за пити и јести... Ово је све купљено код Перола, само што ондак тај Перола није био у дућану, кад је, каз'ти, (гримасира Иштвану) „куповано“!

Фон Мах: Добро, добро! Увек си луд и којешта лупаш! Подај Иштвану па иди!

Јаша: Цум бефел! (Преда ствари Иштвану, салутира и изиђе).

V

Пређашњи, без Јаше.

Свјетли: Шта значи та алузија на пуковника Гелинека?

Фон Мах: Импутирају му реквизирање без признанице! Али ја у то не верујем... Разуме се! Зар не?

(Понеки су већ и пре овог завршили доручак, али Фон Мах тек сада вади цигарете и пуши ошцире, Иштван прилази и каже).

хеј, слободи!

Бр. инвентара:

188863

Свјетли (завлази се на седишту): О — ох! Једно мало и слатко „фар ниенте“... Како је угодан одмор после напорног рада...

Зденчич: А тек после онакве офанзиве?

Турковић: Поменула се, а не повратила се!

Свјетли: Ако је господин потпуковник још расположен да нас мало и музиком разгали... не би се имало шта више пожелети. Доиста не!

Фон Мах: Веома радо... Само то бих и ја сам себи пожелио... Зато, Турковићу, свирајте Ви што год. Нисам диспониран за екзекуцију. Збиља не.

Турковић: Ви знате, господине потпуковниче, како ја свирам... Не би било право да кварим ваше добро расположење.

Фон Мах: Па ипак свирајте.

Турковић: По заповести! Али је прва мисао увек и најбоља. Господине потпуковниче, са врло мало добре воље данас можете својом музиком врло много учинити. И ако немамо права да у ратно доба претендујемо на високо музичко уживање, ми смо, поред Вас, ипак у срећној прилици да и то добијемо... Молимо најпокорније!

Фон Мах (одобровољен): А наш млади домаћин? Ако можда не воли нашу „швапску музику“? Шта онда? Како? А?

Слободан: Мој учитељ музике каже, да се свака добра и лепа музика мора во-

лети. А од њега исто тако знам да је немачка музика врло, врло лепа!

Фон Мах (официрима): У музици објективан! Чудновато!

Свјетли: Али похвално. Браво! Браво!

Фон Мах: Несумњиво! (Слободану) Али ја нисам знао да сте Ви и музикални. Свирате у гласовир? Да?

Слободан: То што ја свирам, још се не може звати музика. Тако мисли мој учитељ, а с њим се и ја слажем. Ја сам тек почетник... и то рђав почетник, како ја мислим. Моја сестра Лела свира много боље... Али је она сада с мамом у Нишу...

Зденчич: Ако доиста тако рђаво свирате, реците нам бар... шта свирате?

Слободан: Само клавирску школу Черного?

Зденчич: А од комада?

Слободан: Учитељ ми не да скоро ништа. Понеки комадић... али опет више за вежбање... и ако што научим сам или са Лелом.

Фон Мах: Врло добро, врло добро. Па свирајте нам што год... Свирајте ма шта. Имаћете у нама врло добре и захвалне слушаоце...

Слободан: Али опет кажем, да не свирам добро... А после тога, то су све обичне ствари, највише наши, српски комади...

Фон Мах: Српски? Па то је оно чега смо највише жељни... Ја, господо, на своју сра-

моту признајем да је за мене српска музика права „тера инкогнита“... Сумњам да сам је икада чуо... као српску музику. Доиста не.

Свјетли: Због тога ћемо још више мо-
лити свога младог домаћина да нам свира.

Фон Мах: Ретка је прилика да побе-
дилац икад моли побеђенога! А ја то, у
овој прилици, радо чиним. (Слободану) Ево,
ја Вас молим, млади господине, да нам што-
год српски свирате. Како? А?

Турковић: Сви то врло радо чинимо.

Свјетли и Зденчич: Доиста врло радо.

Турковић: Свирајте нам, слободно сви-
рајте. Ја сам и слушао и знам чисто српску
музику, па Вам несумњиво чиним пријатељску
услугу, кад Вас молим да нам што свирате.

Фон Мах (приђе гласовиру и немарно пре-
бира по њему неколико акорда и прочита натпис
фирме): Гле! гласовир је из Бечке фабрике.
Врло похвално!

Слободан: Још немамо српску фабрику.

Фон Мах (ошипирима): Ето сад! У му-
зици објективан и интернационалист, а у
инструментима — шовинист! Комично, а?
Тачно опсервирано, не?..

Турковић (приђе гласовиру и седне): Од
српских ствари сећам се једино ове... Не-
када сам је свирао, али је заборавио као и
много што друго! (Почне да свира „Радо иде
Србин у војнике“, али погрешно). Не иде... не
иде. Знам да је тако нешто... али се више
не сећам... Заборавио сам.

Слободан: То је „Радо иде Србин у војнике!“ Једна наша патриотска песма. Ви је почнете правилно, али брзо пређете у неку другу арију, коју ја не знам... (Сазне, уз пушење и припомањ Турковића, сам за гласовир и пављиво одевира песму „Радо иде Србин у војнике“).

Фон Мах	}	Браво! Браво! Браво!
Свјетли		
Зденчич		
Турковић		

Свјетли: Добар и поуздан ударац, лепо осећано!

Фон Мах: Лепо! За године врло лепо! Само, интересно, у овој стварчици има мотива из нашег „Бетелштудента“. Јесте ли приметили: тра-ла-тра-ла-ла, тра-ла-тра-ла-тра-ла-ла!*) Врло интересно, зар не? А?

Свјетли: На против, господине потпуковниче, мени је случајно ова српска песма добро позната и знам да се Милекер послужио мотивима из ње. То знам поуздано. После Мађарске Буне Срби су из монархије били врло радо виђени као верна и поуздана стража у Царском Двору... А њихову музику, управо тај српски „Граничарски Марш“, слушао је често и сам Милекер...

Фон Мах: Врло интересно. Ето требало је освојити скоро пола Србије и Београд, па да то сазнам... Чудновато, доиста! Зар не? А? Ха-ха-ха!... (Слободану) Хвала

*) Односи се на став: „Јер пушчани прах не задаје њему страх!“

за неочекивано задовољство!... Позајмица и уметничка обрада српских мотива сад ће се још више појачати... Наши композитори, захваљујући нашим балканским армијама, имаће сад још један нов извор за своје инспирације. Зар не?

Свјетли: Било је тих инспирација и до сада... Само што им извор није био бележен... То је и покојни Ханзлик помињао у својим рефератима и расправама... Али (Слободану) дајте још коју српску, дајте!

Слободан (по слободном избору свира, једно за другим, као потпун, још неколике српске ствари, које се допадају официрима):

Фон Мах (у згодном тренутку): Оригинал!.. (У другом тренутку): Ваљда ће се наћи који наш Григ за ове српске мотиве! (Затим опет на згодном месту): Браво! Браво!

Свјетли (у згодном тренутку): Одлично! Као песма из мог завичаја! Дивно!

Турковић (код „Лепе наше домовине“): Наша најмилија! Мислио сам да је само наша! Хвала! Хвала!

Зденчич: И мом срцу говори — мила и драга! Браво! Браво!

Свјетли (Фон Маху): Јесте ли приметили, господине потпуковниче, да су српски мотиви, у основи, израз неке чудне сете здраве душе. У њима је довољно и дубоког осећања и узвишене мисли.

*) „Иди кући, обуци се!“. „Ми смо с тобом, Петре Карађорђевићу“, „Лепа наша домовино“...

Фон Мах: Само без вишег уметничког схватања, али су им мотиви здрави и снажни. Због тога ми се и наметнуло једно поређење, можда и чудновато, можда и нетачно: налазим да је иста таква и српска војска!... Необрађена, али здрава и снажна? Хм? Зар не?

Свјетли: Ја бих ипак више волео да су српски војници, на пример, обрађени, а болесни и слаби!

Фон Мах: Покушај за духовитост, али то није тачно!

Слободан (И даље пребира апорде. Сви обратe пажњу на то. Слободан напје тако на почетни став песме: „Хеј Словени!“ Престане и окрене се официрима): Ах, ево још једне. Она се код нас и много пева и много свира. (У току разне пред овом сценом и за њена трајања, официри учине овакав распоред: Фон Мах стане тако иза гласовира, да врло добро види и Слободана и официре који су већ седи или седеју за сто).

Фон Мах: Дакле?

Слободан (са осећањем и поносом што је нашао песму која се мора сваком допасти, свира евањкио и изразито општесловенску химну „Хеј, Словени!“...⁹ Сви пажљиво слушају. Али већ при првим акордима осети се и примети, да је Свјетли ганутљиво погођен овом песмом. Дотле речит и живахан, наједанпут покаже, и гестом и мимиком, да му ова свирка евоцира нешто далеко и драго, нешто што је, рекло би се, заборављено, али сада укрепује својим, још мишје... У даљем току свирања

то се види још паразитије... Загривавши доњу усну, са сузом коју не може сакрити, са стиснутом песницом којом се одупире о сто, он показује да се у души његовој буди потпун Словен и само Словен, и да га обузима испрени и дубоки стид што се, као најамник и роб Хабзбуршких, дрзнуо да заборави светињу словенске заједнице, аећ шта више — дошао чак у Београд, престоницу српске браће, слободних Словена, да словенској солидарности, том једином савезу и свега чешког народа, стане потом за врат, а за рачун оних обесника, којима његов народ робује још од прадедова!... Суза му сузу стиче, те обори главу на груди подајући се новим осећајима, стидећи се и гнушајући свега што бива у овом рату, а чему је и сам служио. Гледајући њега, разумеју га и сличном се убабуђењу — само дискретнијем и плашљивијем — подају и Зденчић и Турковић, старајући се да се то не примети... Фон Мах, чијем се оку то није могло сакрити, покушава да се преко те неме, али ипак веома речите и нежељене сцене пређе у другачије расположење... На завршетку песме запљеска и приђе Слободану).

Фон Мах (таншући Слободана по рамену):
Браво! Браво! Одлично! Врло лепо свирано!
Доиста, доиста!... Али ми смо вас већ заморили... Пристајем да вас одменим.

Слободан (хоће да устане од гласовира):
Изволите!

Свјетли (скочи са свога места и задржи Слободана на столици): Не! Још не! Свирајте,

ја Вас молим, свирајте ту исту песму! Јер она није само ваша, није само српска. Она је и наша, чешка! (Турковићу) И ваша — хрватска! (Здејичу) И ваша — словеначка! То је песма свих Словена!

Фон Мах (уздасљиво прекорно): Хтео сам да га одменим, а (Свјетлом) Ви ми не допуштате!

Свјетли: Опростите, али имаће кад и за вашу свирку. А сад, ви видите, ја сам сав под утицајем ове чудне песме... Мислио сам да сам је потпуно заборавио, али не... Њу сам са мајчиним млеком усисао, њоме сам успављиван, њом су ме будили, њом подизали све док нисам после свршене основне школе ступио у кадетску школу. Али ту, у кадетској школи, старали су се да на много шта заборавим, па и на ту песму! Али ја сада јасно видим да је она (удари се руком по грудима) још овде, у срцу, у души мојој... мила и драга, као што је и некада била!... (Слободану) Свирајте је, свирајте још једном! Она је песма свију нас!

Фон Мах (Свјетлом): Изненађујете ме, негодно изненађујете. Не могу да Вас познам.

Свјетли: Ни ја сам себе не могу више да познам, јер нисам више онај који сам био! (Слободану) Свирајте! Свирајте!

Слободан (као да осећа сав значај овога тренутка, почне да свира и да у исти мах и пева песму „Хеј Словени!...“):

Хеј, Словени, јоште живи
 Дух ваших дедова,
 Док за народ срце бије
 Њихових синова!
 Живи, живи дух словенски,
 Живеће вјековма;
 Залуд прети повор пакла,
 Залуд ватра грома!...

Свјетли (од самог почетка песме почне да пева и сам свом топлотом пробуди славенске душе. Са њим, рекло би се, плашљиво и једва чујно, али затим све јаче, све лепше и све топлије певају и Зденчич и Турновић, док све то не добије снажан параз чисте душе уједињеног Словенства).

Фон Мах (узбуђен и зүтит слуша овај нехотични словенски протест и манифестацију осећаја словенске заједнице. У средини песме узвикне первозно): Но, доста већ једном! (Песма и даље траје. Он узвикне вишим и бешњим гласом): Но, чујете, доста већ једном! Доста! (У колико се песма више примиче крају, он је све узбуђенија, све бешњи. Пред сам свршетак притрчи гласовиру, ухвати Слободана за руку, тргне га и свуче са етолице): Зар не чујете? (Свиима) Доста са провокацијама! (Одгурне Слободана свом снагом): Канаља!... Багажа!...

Свјетли (у борби између дисциплине и осећаја словенске солидарности, осети се више Чех него ли аустријски официр, и стави се свом дужином свог пораста и свом снагом свог уверења — као браћу Слободанов — између њега и Фона Маха. Мирно и одлучно Фон Маху): Срамота! То је срамота!... Зар једном честитом официру личи

такав поступак према једном немоћном дечку?!...

Фон Мах (агранут целокупним поступком Свјетлога): Како? Како сте казали?!...

Свјетли (понавља мирно и одлучно, само са више нагласка): Зар једном честитом официру личи такав поступак према једном немоћном дечку?! Уз то сам вам рекао: Срамота! То је срамота!...

Фон Мах (гневно): И Ви... Ви... (тражи реч којом би обележио поступање Свјетлога)... Ви... Зар смете?!... Даље! (хоће силом да га уклони од себе, али Свјетли стоји као непомична стена, презривог погледа и скрштених руку. Када Фон Мах поново покуша да га одгурне, Свјетли га лаким одбијањем мишице растави од себе и задржи на растојању).

Свјетли (Фон Маху са презирањем): Бедниче!

Фон Мах (замахне руком и полети на Свјетлога, али га Свјетли тако одгурне, да се једва Мах одржи на ногама): Ха! Свињо пемска! (Поново полети и удари Свјетлога).

Свјетли: Ха! (полети на Фон Маха да га рукама смонди, али Мах суне руком за свој револвер. Свјетли га срећно прехвати и сручи му у груди једно из свог револвера. Фон Мах се занесе и пође руком грудима).

Фон Мах (још снажнијим гласом): Ђубре!.. Свиње словенске!.. Пси!.. Пси! (Видећи да одмах покуша да се исправи и да пође напред)

Поново се днесе и падне. Говори и мрмља нешто сасвим неразумљиво. Смрт брзо наступи.

Турковић (агривут притрчи Свјетлом, пренапнуто): Свјетли?!

Зденчич (са жаљењем и страхом): Мајоре?! За име Божје, мајоре?

Свјетли (у место одговора блажено из се осмехне, а да не би пропустио свечаност великог тренутка свог пробудења, сам седне за гласовир и почне певати свом душом и срцем својим):

Ми стојимо постојано
Као клисурина,
Проклет био издајница
Своје домовине!

(Устане од гласовира. Свечано као да даје заклетву): Проклет био издајница свесловенског ослобођења!..

(Са улице, доста далеко, чује се граја и пригушени узвици „Ура!“ „Живео!“ — Кратка пауза на сцени).

VI

Пређашњи, Иштван (који утрчи као без душе) и Јаша (који долази са Иштваном, али још не зна какво лице да направи. У први мах је као и сам уплашен).

Иштван: Тистурак! Долази Рац! Ушло у Нандорфехервар! (Угледа мртвог Фон Маха). Обрстлајтнантур!... Дошло Рац!... (Са улице

neћ се чује ближе: „Ура!“, „Живео!“) Шта будемо радиш?..

Свјетли: Господар ти је мртав, зато ти допуштам да радиш што хоћеш по својој памети!

Иштван: А тистурак?

Свјетли: И ми ћемо по својој памети! (Узвизи све ближи).

Иштван: Рацко солдат!.. Рацко солдат! (Потрчи да побегне, али му у трчању спадне капа).

Јаша (који је из ове сцене добро и правилно оценио целу ситуацију, докопа Иштванову капу и баци је у ходник за њим). Хеј, Иштване, изгубио си главу!.. Држи је!.. (Ње поново и стави пред официре): Господо официри! Иду Сервијанци!.. Јој, штагар и' је! Пред њима Краљ Петар и његови синови, Александар и Ђорђе. И ја сам их видео, својим очима видео!

Свјетли (поташе по рамену Јашу): Добро, добро, брате Србине. Хвала ти!.. (Слободану): Домаћине и мили брате наш! Иди и јави ком треба, да су овде, у твојој кући, три пређашња аустријска официра, три заробљеника са ослобођеним словенским душама. Али пре него што одеш, имамо да извршимо један други посао. Брате Слободане, ми се теби предајемо, јер ти си нас, ти, својом песмом заробио, а њом и ослободио! (Свјетли

отпаше сабљу и преда је Слободану, кога том приликом загрли и пољуби).

Зденчич (отпаше сабљу и преда је Слободану): Заробљен се ослобађам! Живела Србија! Живела слобода! (И он пољуби Слободана).

Турковић: Ослобођен се предајем! Ми хоћемо к матери земљи, ми хоћемо к Србији! Живела Србија! (И он пољуби Слободана).

Слободан (примивши све три сабље, срећан и поносит): Живела браћа Словени! Живела слобода!

(Узвизи на улици све ближи. Чују се већ сасвим гласни узвизи: „Живео Краљ Петар!“, „Живео Александар!“, „Живео Ђорђе!“, „Живела српска војска!“).

VII

Јула и пређашњи.

Јула (блажена и срећна, раширених руку утрчи у собу): Слободане! Чедо!.. Дошли су, дошли наши јунаци, наши осветници! Ено их... иду! Благо нама! (Љуби Слободана). Казала сам ја да ће Бог дати Шваби оно што му ми желимо. Дobar је и милостив Бог! Хвала му (крсти се и дубоко поклони), хвала му!.. Дао је снаге нашој деци, нашим соколима!... Чујеш ли их?... (Погледа ошенире). А ови?

Слободан: Сад су и они наши! (показује јој сабље). Сад су наша права браћа. Види!..

Свјетли: На жалост, стара, тек сада смо сви своји. Тек сада!

Зденчич: Боље и доцкан него никад!

Турковић (показује на мртвог Маха): Смрћу овога рођен је спас Словена! Живели Словени!

Сви: Живели Словени! Живела слобода!

Слободан (тога тренутка, сетивши се, погледа на зид, где су оне две преврнуте слике. Узме стодину, метне је поред зида, попије се на њу и окрене слике Краља Петра и Престолонаследника Александра).

Сви: Живели! Живели!

Јаша: Фала милостивом Богу, када ми је дао да све ово видим и доживим! Живела браћа Сервијанци! Живели!.. (Плаче и рукавом брише сузе. Приђе ближе, клекне према сликама сав срећан и блажен. Јецнујући): Живели! Живела Сервија!..

(Кроз прозор се види улазак српске војске. Војна музика засвира марш „Хеј, Словени!“ Узваци са улице мешају се са свирком и узвацима из собе: „Живели!“ „Живели!“)

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

